

‘Met voetbal kan het wel, normaal kijk je de burens niet an’

Hup Holland hup

Uitbundige versieringen aan huizen en straten, zoals die tijdens het laatste Europese voetbalkampioenschap te zien waren, lijken deel uit te maken van een trend die ergens tussen 1988 en 1998 begonnen is. Nadat het Nederlandse voetbalteam op het Europees kampioenschap in 1988 de halve finale tegen aartsrivaal Duitsland won, trokken veel mensen de straat op om uiting te geven aan hun vreugde.¹ De eindzege op hetzelfde toernooi en de huldiging van het team in Amsterdam deed zoveel mensen uitrukken en feestvieren, dat wonschepen tot zinken werden gebracht. Er werd wel gesproken over ‘Braziliaanse toestanden’ in het nuchtere Nederland. Dit Nederlandse voetbalsucces is na 1988 niet meer geëvenaard, maar de oranjegekte is in uitbundigheid toegenomen.

Het gejuich ging in volgende toernooien samen met steeds carnavalesker oranjeversieringen aan lijf, automobiel, huis en straat, naarmate ook de commercie zich met de successen bemoeide. Deze heeft zich pijlsnel over de voetbaleuforie ontfermd: van oranje sjaals, mutsen en pruiken en oranje

* Een woord van dank is op zijn plaats aan het Meertensinstituut te Amsterdam, in het bijzonder aan Eveline Doelman en Koos Schell, voor de gastvrije ontvangst en assistentie bij het verzamelen van krantenartikelen en literatuur. Dank ook aan Gerben Helleman en Jan den Draak (OTB), Eva van Kempen (UVA), Marc Leipoldt, Ria Gresnigt (‘alleslezers’) en de redactie van het AST voor hun commentaar op een conceptversie van dit artikel. Herman Toneman (OTB) maakte kaartjes van veldwerkaantekeningen.

1 De overwinning van het Nederlandse team op Duitsland in de halve finale van het kampioenschap wordt door verschillende auteurs als keerpunt gezien. Deze halve finale zou een revanche zijn voor de verloren WK-finale tegen Duitsland in 1974 (Inen in *de Volkskrant*, 8 juni 1996; Kruijt & De Visser in *de Volkskrant*, 1998; Beens in *De Stem*, 1998).

bolletjes aan de autoantenne, tot opblaasbare klompen op het hoofd, een *dug-out*, oranje condooms en de zogenaamde BalBQ. De kranten besteedden veel aandacht aan het fantasieloze en overdadige van de commercie¹, een overdaad die zich de laatste jaren meer dan voordien richt op consumptie rond het huis: dug-out en BalBQ vragen om een plaats in de tuin, de straat of op het plein. De commercie lijkt in te haken op de trend om niet louter het eigen lichaam tot uithangbord van loyaliteit aan oranje te maken en te laten prijken op tribunes en openbare ontmoetingsplaatsen, maar om huis en straat voor een voetbaltoernooi te versieren en ook met de straat het voetbaltoernooi te 'beleven'.

Foto 1 Muurschildering, omgeving Brasserskade, Vrijeban, Delft

Huizen worden versierd met vlaggen, slingers, voetbalballonnen, crêpepapier en al wat te pas komt om een feestelijk effect te bereiken. Ook muurschilderingen met logo's of portretten van voetballers behoren tot het repertoire (foto 1). Deze straatgebonden manier van versieren kon in elk geval in 1996, 1998 en 2000 gesignaleerd worden, mogelijk ook al enkele jaren eerder. tv-West zond

2 In 2000 werd in verschillende kranten aandacht besteed aan de commercie rond het voetbal (Beesems & Van Putten in het *Noordhollands Dagblad*: 'Goedbedoelde rotzooi overspoelt de markt; van koeiemuts tot oranjecondooms'). *De Volkskrant* presenteerde wekelijks in de Rubriek Dag in Dag uit enkele producten, waaronder de dug-out en de BalBQ. Van de opblaasbare dug-out werd al in 1996 melding gemaakt (*Echo*, 5 juni 1996). In *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* werd gesignaleerd dat kort voor het toernooi in 2000 de winkelschappen vol lagen, terwijl de consumptie nog niet in de stemming was. Rond het EK in 1996 zouden veertien landelijke reclamecampagnes georganiseerd zijn, bij het WK van 1998 59 en bij Euro 2000 69 (Wagendorp 2000).

in 1998 een serie korte televisierapportages uit onder de titel 'De Oranjebuurt'. In 2000 werd een vergelijkbaar programma door RTL5 gelanceerd. De trend is niet onopgemerkt gebleven en wordt vermoedelijk weer gevoed door publiciteit. Sociaal-geograaf Vossestein in het *Noordhollands Dagblad*: 'Het is een vicieuze cirkel. De media besteden aandacht aan de oranjegekte, waardoor er mensen aan mee gaan doen.'

Over de oranjegekte is in kranten zowel in positieve als in negatieve, soms denigrerende bewoordingen geschreven. Zo zegt Vossestein (verbonden aan het Koninklijk Instituut voor de Tropen) in een interview: 'De oranjegekte is niet meer dan een fuifje voor verwende kinderen. (...) We zijn zeer welvarend en uiterst tevreden. In een land zonder zorgen is het leuk om af en toe uit de band te springen.'³ Ook de historicus Von der Dunk schaart zich met zijn artikel 'Oranjegevoel heeft infantiele trekken' bij de sceptici.⁴ De uitbundigheid wordt door een aantal door *de Volkskrant* geïnterviewde buitenlanders in Nederland juist erg gewaardeerd: 'Nederland ondergaat een metamorfose. Wat dat betreft zou het altijd Euro 2000 moeten zijn: de Nederlanders tonen zich nu een stuk minder bars'; 'Gek doen is gezond. En trots zijn op je land natuurlijk'; 'Ik vind het geweldig, al dat oranje. Iedereen is gelijk, alle verschillen zijn weggevaagd'.⁵

Foto 2 'Samen zijn we sterk, Wippolder voor Oranje', spandoek in de 'Oranjestraat', Wippolder, Delft

3 Geciteerd door Scholten 1998.

4 Scholten 1998.

5 Thomas H. von der Dunk in *NRC Handelsblad*, 2000.

6 De interviews werden gehouden op het Institute of Social Studies te Den Haag, waar veel wetenschappers uit derde wereldlanden werken, en in een asielzoekerscentrum in Amsterdam (Heijmans & Kranenberg 2000).

Eén van de interessante kanten aan de versieractiviteiten is, dat ze, op het oog, niet zelden een gemeenschappelijk initiatief lijken te zijn van bewoners van eenzelfde straat. Slingers zijn over de breedte van de straat gespannen, van gevel naar gevel; vlaggen of crêpeversieringen tooien een complete rooilijn of alle voordeuren in de straat, en geven zo een gemeenschappelijk, sterker effect. Spandoeken met teksten als ‘Emmastraat loves oranje’ en ‘Wippolder is voor oranje’ (foto 2) geven aan dat de versierders namens de straat of de buurt menen te spreken.

In deze bijdrage concentreren we ons op deze ogenschijnlijk gemeenschappelijke versieractiviteiten en gaan op zoek naar de betekenis ervan. De eerste vraag daarbij is een geografische: waar wordt versierd en waar niet? Waarom wordt in de ene straat wel versierd en in de andere niet? In de schaarse en oppervlakkige beschouwingen hieromtrent wordt geconstateerd dat het versieren zich beperkt tot volksbuurten. Boot schrijft in het artikel ‘Ons soort mensen host niet’ in *HP/De Tijd* (2000: 13): ‘De hogere sociale klassen beleven het fan-zijn als iets ordinairs van de lagere klassen. Het oranjegevoel hoort dan ook onmiskenbaar bij de volkswijken.’ Het ‘gewone volk’ zou verbondenheid zoeken, waar rijkere mensen met hun geld juist vrijheid en afstand tot elkaar kopen. In hetzelfde stuk wordt daaraan uit de mond van Schnabel van het Sociaal en Cultureel Planbureau nog toegevoegd dat ook de bouwvorm ertoe doet: ‘Gekte werkt alleen in een dichtbevolkte wijk. Denk maar niet dat het in een villawijk ineens gezellig wordt als je tien vlaggetjes ophangt.’

Foto 3 Versierder Henk voor zijn huis, Bomenwijk

Om de vraag waar versierd wordt te beantwoorden hebben we in de gemeente Delft en de aangrenzende, dure Vinex-wijk systematisch geïnventariseerd in

hoeverre straten versierd waren in de laatste week van het EK 2000. Naast de vraag waar versierd wordt en waarom dáár, vragen we ons af wie versieren, wat het versieren betekent voor de betrokkenen; in hoeverre de voetbalversieringen als een uiting van 'sociale cohesie' gezien kunnen worden of daaraan bijdragen. Deze vraag is op exploratieve wijze benaderd, aan de hand van observaties, krantenberichten en enkele straatinterviews met versierders en omwonenden in Delft en Rotterdam.

In de haast om nog vóór een eventuele uitschakeling van het Nederlandse voetbalelftal alle straten in Delft en Delfgauw gekarteerd te hebben, heeft het accent in de tijdsinvestering op een systematische inventarisatie gelegen.⁷ Geïnterviewden waren toevallige aanwezigen op straat, die werden aangesproken op de versieringen. Tijdens het gesprek werd hun rol in het geheel duidelijk. In enkele gevallen werd doorverwezen naar degene die in de straat het initiatief tot versieren genomen had (foto 3). In totaal is met dertien mensen gesproken.⁸

7 Delft ligt tussen de woon- en werkplaats van de auteur. Om deze pragmatische reden is die gemeente uitgekozen voor een uitputtende inventarisatie van straten, welke in de avonduren plaats had, in de laatste week van het EK 2000, maar juist voor de uitschakeling van het Nederlandse elftal.

8 In totaal is gebruik gemaakt van korte of lange gesprekken met de volgende dertien personen (namen zijn gefingeerd). Hun straat, buurt of wijk zijn aangegeven en in steekwoorden hun attitude jegens de versieringen (zie onder 'Op zoek naar rituelen, organisatie van het versieren'):

- Bram, jongeman, Billitonstraat, Vrijeban Noord, Delft, solidair;
- Truus, vrouw middelbare leeftijd, Billitonstraat, gangmaakster;
- Marja, jonge vrouw, bovenwoning, Latijns Amerikaweg, Tanthof, versierder;
- Geoffrey, oudere Surinaamse man, Wippolder Delft, 'Oranjestraat', solidair;
- Jan, oudere man, Wippolder Delft, onverschillig;
- Henk, jonge man, Bomenwijk, Vrijeban Delft, 'Edgar Davidsstraat', gangmaker;
- Arnoud, man middelbare leeftijd, Tanthof-West, Delft, tegenstander;
- Gerrit, oudere man, Vreewijk, Rotterdam, 'Oranjestraat', gangmaker;
- Gerda, oudere vrouw, 'Oranjestraat' Vreewijk, Rotterdam, aanhaker;
- Ton, vriend van Gerrit, Vreewijk Rotterdam, gedogend tegenstander;
- Joyce, Surinaamse vrouw, middelbare leeftijd, Vreewijk Rotterdam, gangmaker;
- Ida, oudere vrouw, Vreewijk Rotterdam, tegenstander;
- Greet, vrouw middelbare leeftijd, Zuidwijk, Rotterdam, aanhaker.

Voetbal en territoriale identiteit

Collectieve identificatie, gepaard aan chauvinisme en territorialiteit komen bij uitstek tot uiting bij sportbeoefening en bezoek aan sportevenementen, zoals de volkssport voetbal. Territoriale identiteiten worden in het collectieve geheugen verankerd door overlevering, reproductie, romantisering en mythologisering (Van Dam 2000: 265). Russell (1998: 19) schetst hoe in Engeland, de bakermat van het voetbal, in het laatste kwart van de negentiende eeuw het aanhangen van lokale voetbalteams *symbolic citizenship* verschaftte voor ingezetenen van steden die zo snel groeiden dat burgers elkaar niet langer konden kennen. Ook sociale mobiliteit en de daaruit voortkomende verhuizingen naar betere woonmilieus droegen bij aan de aantasting van gemeenschapsstructuren. Voetbalstadions werden volgens Russell in de loop van de twintigste eeuw 'important symbolic and practical sites for the re-establishment of local roots'.

Nadat voetbal op het Europese continent en ook daarbuiten wijd en zijd verspreid was en internationale krachtmetingen georganiseerd werden, kon de sport ook tot nationale identificatie bijdragen. De 'oranjekoorts' geeft hieraan uitdrukking; ze verdringt regionale clubrivaliteiten naar de achtergrond en mobiliseert ingezetenen in grote delen van het land. Cultuurpsycholoog Van der Lans omschrijft de oranjekoorts als een moderne invulling van het 'wij-gevoel' als Hollandse natie. 'Ontzuiling en individualisering wordt gecompenseerd door een gevoel van verbondenheid die ons in het normale leven ontgenomen is. (...) De vrijblijvendheid van een lidmaatschap van het hossende Oranjelegioen is daarom ideaal: het duurt maar een maand.' Godsdienstsocioloog Van Tillo voegt daaraan toe: 'net als met religie gaat het bij dit wk-voetbal om de rituelen, om het erbij willen horen en om het feestelijke.' Beiden relativiseren het nationalistische element: 'Het is geen afzetten van het ene land tegen het andere. Het is een gezond wij-gevoel'(Scholten 1998). Opmerkelijk is dat juist de voetbalsport dit openlijke vertoon van een 'gezond wijgevoel' weet te mobiliseren, waar andere sporten en ook de Olympische Spelen minder emotie teweeg lijken te brengen. Misschien staat de olympische gedachte het ongegeneerd uiten van nationalistische gevoelens wat in de weg.

Het voetbal verschaft nationale identiteit tegenover andere deelnemende landen. Volgens onder meer Dodds (2000) speelt etniciteit een belangrijke rol bij de constructie van nationale identiteiten: de identiteit wordt versterkt door groepen buiten te sluiten. Hargreaves (1986: 108) schetst hoe ethnocentrisme en racisme deel uitmaken van de Engelse voetbalcultuur. Volgens Russell (1998: 27) is hierin in de loop van de jaren negentig verandering gekomen in de zin

dat voetbalsupporters meer respect opbrengen voor vrouwen en leden van etnische minderheden.

Etnische tegenstellingen, net als die tussen klassen, kunnen in de sport overstemd worden door geografische tegenstellingen (Young 1986). De Vlaamse voetbalverslaggever Rik de Saedeleer (geciteerd in Van Dam 2000: 267) formuleert het als volgt: 'Op geen enkel ander gebied zijn ras, huidskleur, geloof, politieke overtuiging of afkomst van zo weinig belang bij het bepalen van status, prestige en populariteit, als in het voetbal. Als je vedette van je ploeg bent, mag je Turk, Marokkaan, Surinamer, Molukker, ja zelfs Belg zijn, je wordt op handen gedragen en aanbeden.' In het Nederlands voetbalelftal is de inbreng van 'overzeese Rijksgenoten' evident: zij vormen (inclusief 'halfbloeden') over een lange reeks van jaren bijna de helft van het elftal en behoren tot de meest charismatische spelers. In Delft en de bezochte wijken in Rotterdam werden naast de meermalen voorkomende 'Oranjestraten', alleen de Edgar Davidslaan (foto 4) en de Van Bronckhorststraat aangetroffen. Ook in Frankrijk domineert het integrerende aspect van voetbal: de vele sterspelers van buitenlandse komaf, die al vanaf de jaren zeventig vertegenwoordigd zijn in het Franse team, worden bejubeld door de fans, ondanks lawaaiige tegengeluiden van het Front National (Hare & Dauncy 1998: 43, 44).

Foto 4 Edgar Davidslaan, voorheen Wilgenlaan, Bomenwijk, Vrijeban

De landelijke euforie rond de voetbalprestaties van het Nederlandse elftal krijgt een lokale weerslag in het versieren van straten en buurten. Vrijwel overal gebeurt dit ter meerdere eer en glorie van het Nederlandse voetbalteam, hoewel in 2000 ook het Turkse voetbalelftal een gooi naar de Europese kampioenstitel deed en, tot de uitschakeling voor de kwartfinale, op kleine schaal bij de lokale uitbundigheden betrokken was. Op het niveau van de straat en buurt wordt de

territoriale identificatie enigszins dubbel: men identificeert zich met het nationale elftal, maar geeft daar per straat of buurt uiting aan, waarbij straten en buurten elkaar naar de kroon steken. De versieringen verschaffen de straat of de buurt identiteit. De nationale identiteit wordt de aanleiding om de straat te laten zien.

Feest, voetbal en sociale cohesie

Het 'laten zien' van de straat door die uitbundig te versieren, heeft trekken van een straat- of buurtfeest. Ook daar worden gezamenlijk voorbereidingen getroffen die hun climax vinden op vooraf vastgestelde data. Het belangrijkste verschil met buurtfeesten is dat de gemeenschappelijke activiteiten minder omvattend zijn. Ze behelzen meestal niet meer dan het samen kijken naar wedstrijden.

In 1978 portretteerde de socioloog Jansen een Utrechtse straat met een rijke maar tanende buurtfeesttraditie, die model zou kunnen staan voor veel andere straten en buurten: 'Er is een vrij algemeen gevoelen dat het afgelopen is als Ben [de voorzitter van de buurtvereniging] het er bij neergooit' (...) 'Ondertussen wordt een andere pijler waar het bouwwerk op rust – een sociaal homogene, ingewoonde, onderling sterk verwante gemeenschap – ondergraven door het binnentrekken van een categorie nieuwe bewoners met een afwijkend cultuurpatroon. En zonder kinderen. Het is een categorie die niet onsympathiek staat tegenover de cultuur en de straat (...), maar in wezen andere belangen heeft en andere verwachtingen koestert voor wat betreft het wonen in de straat en de relaties met andere bewoners.' (...) 'De camping is ook gezellig en voor deze gezelligheid hoeft men zich (eigenlijk) niet te verontschuldigen, terwijl men onbevangen met zijn burens buiten kan zitten kaarten. Met een kratje bier. De camping-gezelligheid is neutraal, die van de straat niet' (Jansen 1978: 130, 131). Waar Jansen de geleidelijke ondergang beschreef van een buurtvereniging en een feesttraditie die uit de jaren twintig stammen, constateren sociale wetenschappers de laatste decennia juist een 'renaissance van volksvermaak'. Het gaat zowel om een opleving van traditionele feesten, zoals het carnaval, als om nieuwe feesten (Boissevain 1991; Manning 1983; Turner 1983; Dibbitts & Meder 2000).

Boissevain verklaarde in de bundel *Feest en Ritueel in Europa* het feestvieren vanuit 'een zoeken naar eigen identiteit, het scheppen van een gemeenschapsgevoel onder mensen die niet meer samenwerken maar toch met elkaar te maken hebben, vaak als burens' (Boissevain 1983: 11). De opleving van het

feesten zou te maken hebben met industrialisatie, migratie, ontzuiling en democratisering sinds de jaren zestig. Zo leidden industrialisatie en de massificatie en schaalvergroting die ermee gepaard gingen, tot een herwaardering van kleinschaligheid. Migratie brak gesloten gemeenschappen open. Deconfessionalisering en ontzuiling deden kleine gemeenschappen op basis van geloof uiteenvallen en maakten het mogelijk om gezamenlijk bijvoorbeeld carnaval te vieren, als volksritueel. Democratisering vervaagde de grenzen tussen verschillende culturele groepen en klassen. Dit alles creëerde weer behoefte aan identiteit binnen kleine gemeenschappen, een nieuw wij-gevoel, dat met behulp van feesten vorm kan krijgen.

Feestvieren doorbreekt de dagelijkse sleur, het biedt mensen die geen formele sociale banden hebben een gezamenlijke ervaring en het bevrijdt van 'dwang en structuur'. Heeft men dat (hetgeen door Turner *communitas* wordt genoemd) eenmaal meegemaakt, dan wil men dat behouden of opnieuw beleven (Turner 1969, 1978; Znaniecki 1936). Om dat te bereiken wordt een organisatiestructuur in het leven geroepen, bijvoorbeeld de buurtvereniging zoals Jansen die beschreef. Deze organisatie kan dermate drukkend worden dat een nieuwe manier gezocht wordt om *communitas* te bereiken. Het spel, het ludieke, het geïmproviseerde, wordt verdrongen door wat daar tegenover staat: het vastgelegde, het geregelde, en dat geeft de aanzet tot een cyclische verandering van het feest, een verandering 'van binnenuit' (Turner & Turner 1978: 252).

Een feest ontwikkelt zich ook onder invloed van externe factoren. Bij de oranjegekte is het spontane karakter, de straat opgaan met carnavaleske, oranje uitdossing, overgenomen en als het ware geritualiseerd door de commercie: massale vervaardiging van pruiken, petten en klompen als hoofddekseel laat weinig te raden over wat ons te doen staat bij een voetbaltoernooi. Historicus De Bas (1998) in *de Volkskrant*⁹: 'In 1988 was het gevoel spontaan: mensen trokken een oranje t-shirt uit de kast of gingen met zelfgemaakte vlaggen de straat op. Nu zijn handelaren met het gevoel aan de haal gegaan.' Met welk gevoel de handelaren precies aan de haal gingen, beschrijft hij niet, maar het zou het door Turner beschreven *communitas* kunnen zijn. In de loop van de jaren negentig heeft de gekte een andere, spontane wending genomen: ze kristalliseert zich uit in huis en straat, die volop gedecoreerd worden. Ook hierop krijgt de commercie grip: tijdig stapelen geprefabriceerde versiermaterialen zoals vlaggen, slingers, panelen met bemoedigende teksten ('hup Holland hup') en ballonnen zich op in de winkels.

9 Kruijt & De Visser in *de Volkskrant*, 1998.

Het versieren wordt soms aangemoedigd door beambten van gemeente of woningbouwvereniging. In Rotterdam werd het versieren van straten naadloos in het 'opzomerprogramma' opgenomen en werden van gemeentewege prijzen uitgereikt voor de mooist versierde straten. Het feit dat de finalewedstrijd in deze stad gespeeld zou worden, heeft hieraan mogelijk bijgedragen. In elk geval konden geïnteresseerden gratis versiermateriaal afhalen. Arnhem, een van de vier Nederlandse steden waar tijdens het EK 2000 voetbal werd, greep het toernooi aan om de stad 'op de kaart te zetten' (Zwaga 2000): 'De wijken worden feestelijk versierd. (...) Elke wijk heeft bovendien een land dat meedoet "geadopteerd". (...) Zo serveert bijvoorbeeld de volkswijk Klarendal op de dag dat Turkije in het Gelredome aantreedt, een Turks ontbijt en geeft Arnhem-West een buurtfeest in Portugese stijl.'

Naast de ritualisering van het feest door commercie en beambten, vormen ten slotte de prestaties van de voetbalploeg een belangrijke externe factor voor de voortzetting en vorm van de oranjeakte. In jaren waarin het team zich niet voor een belangrijk toernooi weet te plaatsen, is er weinig reden tot feesten.

Bij het veronderstellen van gemeenschappelijkheid als we versierde straten zien, moeten we op voorhand voorzichtig zijn. Dit blijkt onder meer uit het bezwaar dat een bewoner van een hevig versierde straat had gemaakt omdat burens zonder toestemming slingers aan zijn hoekwoning bevestigd hadden. Ook vertelde iemand die part noch deel had aan de feestelijkheden dat hij ongevraagd ferme panelen met 'hup Holland hup' pal voor zijn venster zag verschijnen. Ten slotte berichtte een lokale krant over een ernstige burenruzie met een arrestatie tot gevolg, naar aanleiding van de EK-vlaggetjes. Het samenbindende van het voetbalfeest kan samengaan met het uitsluiten van mensen in de straat die onverschillig staan tegenover voetbal, het Nederlands elftal in het bijzonder of de commotie eromheen.

Uitsluiting is een wezenlijk aspect van sociale cohesie. nwo (2000: 7, 8) definieert sociale cohesie 'in termen van bindingen en verbondenheid tussen verschillende eenheden, de kleinste inbegrepen, in een sociaal systeem. (...) Hierbij moet men erkennen dat sociale cohesie het karakter heeft van een tweesnijdend zwaard. Cohesie is immers gebaseerd op het trekken van grenzen, het maken van verschil tussen "wij" en "zij". Tegelijkertijd bindt en scheidt cohesie.' Bindingen en verbondenheid kunnen tot uitdrukking komen in netwerken binnen de straat. Tak wees in een artikel over het Antilliaans Carnaval (1997: 87) op de arbeidsintensieve voorbereidingen van het Carnavalsfeest, die tot 'allerlei sociale banden' leidden. Ook de voetbalversieringen vereisen intensieve voorbereidingen, waarbij een aantal bewoners samenwerkt. Verbondenheid kan ook de vorm hebben van identificatie met 'het geheel',

Kaart 1 toont voor de gemeente Delft de intensiteit van de oranjeversieringen, afgezet tegen het inkomensniveau in de buurten. In de kaart zijn alleen evidente woonbuurten opgenomen. De intensiteit van de versieringen is zo objectief mogelijk vastgesteld. Elke vlag (in de vorm van de letter b) op de kaart representeert één versierde straat. De vlag is ongeveer op de positie van de desbetreffende straat gezet, zodat het beter zichtbaar wordt als versierselen tot voorbij de formele buurtgrens strekken.

Wat is nu een versierde straat? We hebben de grens getrokken bij straten of delen van straten die eruitzien alsof het overgrote deel van de bewoners (minstens enkele tientallen bewoners) bij de versieringen betrokken moet zijn geweest of deze in elk geval gedoogd moet hebben. Dit betekent dat slingers over straten gespannen zijn, vaak bevestigd aan raamkozijnen, balkons of galerij of dat de meeste gevels versierd zijn. Er zijn geen wegingen toegepast voor artistieke, originaliteit of gezelligheid van de versieringen; de ogenschijnlijke gemeenschappelijkheid was doorslaggevend bij het karteren. Naast de gemarkeerde straten waren immers nog tal van minder georganiseerde versierselen te bespeuren: een venster met een maandsalaris aan attributen erin, één versierd portiek, één galerij vol slingers.

Van de buurten met meerdere versierde straten passen er verschillende in het beeld van een 'volksbuurt', zoals die is omschreven door Simonse (1982: 17): 'een van oorsprong oudere woonbuurt met een bevolking die in het algemeen een zwakke economische positie en een lage maatschappelijke status heeft en bestaat uit verschillende groepen: de Nederlandse bevolkingsgroep die tamelijk sedentair is en kenmerken van de primaire groep vertoont, en een aantal etnische minderheden die mobieler zijn.' Een primaire groep is een 'betrekkelijk kleine groep, waarvan de leden tot elkaar in een directe, personele relatie staan' (Simonse 1982: 15).

Het beeld van oude buurten met weinig draagkrachtige bewoners geldt voor grote delen van de Wippolder. Op de kaart is de meest noordelijke buurt wat vertekenend, doordat ze gespleten is in een deel met sociale woningbouw, grenzend aan het hart van de wijk, en een rand met dure koopwoningen. Hier wreekt zich het feit dat de buurtgegevens gemiddelden representeren. De versieringen in het hart van de wijk zouden vermoedelijk nog intensiever geweest zijn als deze vooroorlogse wijk niet middenin een proces van herstructurering verkeerde (foto 5). Naast de oude boven- en benedenwoningen, zijn portiekflats en wat eengezinswoningen gebouwd. De laagste inkomensgroepen zijn vanouds sterk in de buurt vertegenwoordigd en er zijn ook allochtone gezinnen komen wonen (niet meer dan zestien procent van de bevolking). In deze buurt heeft zich een serieus handgemeen voorgedaan tussen

voor- en tegenstanders van versieringen. Ook vertelde een bewoner over versieringen die voor zijn bovenraam werden aangebracht, zonder dat hij hierin gekend was. De sfeer in de straat is uitbundig, maar ook wat gespannen, alsof je beslist niet hardop kunt zeggen dat je hoopt dat Frankrijk het toernooi wint.

Foto 5 Links oude woningen, rechts nieuwbouw, Wippolder

In de wijk Vrijeban zien we versieringen in de Bomenwijk, een vroeg naoorlogse sociale, gemengde woonbuurt met portiekflats, duplexwoningen en eengezinswoningen met voor- en achtertuinten. Net als in de Wippolder zijn de laagste inkomens sterk vertegenwoordigd en is er een zekere instroom van allochtone huishoudens gekomen (niet meer dan acht procent van de buurtbevolking). Voor de renovatie, eind jaren zeventig, had deze buurt de naam een achterbuurt te zijn, een naam die nog lang na de opknopbeurt nagalmde. Mede door het rustieke en royale groen, heeft de buurt een gemoedelijke sfeer. Ook zijn er in de buurt diverse straten waar niet versierd is, wat de gekte in de versierde straten een beetje relativeert.

In het noorden van de wijk is de vooroorlogse buurt Brasserskade, met meendeels kleine eengezinswoningen, flink versierd. Ook hier vertekent het gemiddelde doordat sociale huur en (dure) koop binnen de buurtgrenzen voorkomen en de versierselen zich bepalen tot het goedkope deel. Eén van de meest versierde straten is de Billitonstraat, een straat waar beslotenheid is gecreëerd door aan het eind dat aan de dure nieuwbouw grenst, een rieten scherm te plaatsen (foto 6). Daarvoor staat het opblaasbare zwembad voor de kinderen in de straat. Op de stoep staan stoelen om samen buiten te zitten. Tussen de Bomenwijk en de Binnenstad zijn enkele afzonderlijke vooroorlogse straten uitbundig versierd en andere niet. Ten slotte past een buurt aan de

noordwestkant van de wijk Hof van Delft, met portiek- en eengezinswoningen, bij het beeld van de volksbuurt.

Foto 6 Zwembad aan het eind van de Biltonstraat, afgeschermd door rieten mat, Vrijeban

In de versierde buurten aan de zuidoostkant van de wijk Hof van Delft, dichtbij de binnenstad en het station, staan zowel kleine eengezinswoningen als boven- en benedenwoningen, meest vooroorlogs. Veel meer dan in de andere beschreven buurten zijn de woningen koopwoningen en de buurten zijn aan gentrificatie onderhevig. Lage inkomensgroepen en allochtonen zijn er minder sterk vertegenwoordigd. Het gemiddeld inkomen wordt nog negatief beïnvloed doordat in deze buurten veel studenten wonen. Op deze delen van de Hof van Delft na, voldoen de versierde buurten aardig aan de typering 'volksbuurt'.

De wijken Voorhof en Buitenhof bestaan voor een groot deel uit hoogbouw en hier vinden we sterke concentraties van lage inkomensgroepen en jonge gezinnen, waaronder veel allochtonen, in naoorlogse corporatiewoningen. In Delftse verhoudingen betekent 'veel' allochtonen maximaal een kwart van de buurtbevolking. Hier liggen in feite de nieuwe, grootschalige volksbuurten in de zin van lage-inkomenswijken. De meest versierde buurt in beide wijken, Het Rode Dorp in Buitenhof, is tijdens het toernooi blijkens een spandoek omgedoopt tot 'Het oranje dorp'. Zes lage galerijflats zijn op vrijwel identieke manier versierd met oranje crêpepapier, onder andere rond de entrees, terwijl op de begane grond kindertekeningen over voetbal zijn geplakt op de deuren van de kelders. Dat alle flats op dezelfde wijze versierd zijn, geeft de suggestie van een dorp, alsof de zes grote, gehoekte 'meergezinshuizen' knusse dorpshuisjes zijn geworden.

In Voorhof staan vooral hoge galerijflats. We troffen er maar enkele versierselen aan, in één geval een van top tot teen versierde galerijflat, waaraan ‘verticale afstemming’ te pas moet zijn gekomen. Op de bovenste etages is in grote letters de tekst ‘Holland’ aangebracht en ‘EK 2000’. Vanaf de balustraden op verschillende etages zijn linten gespannen naar een boom die voor de flat staat. Slingers en vlaggen en een opblaasbare dug-out tooien de etages. Dat grote galerijflats niet snel ‘gezellig’ gemaakt kunnen worden, bleek ook uit observaties in de Rotterdamse hoogbouwwijk Ommoord, waar in het geheel geen versiering met het blote oog kon worden waargenomen. De flats in Voorhof en Buitenhof te Delft bewijzen niettemin dat waar een wil is, ook een weg gevonden wordt.

Delftse wijken waarin beslist geen volksbuurten liggen en waar we toch versieringen aantreffen, zijn Tanthof-West en Voordijkshoorn, twee aanzienlijk duurere buurten. In het laatste geval is sprake van nieuwe eengezinskoopwoningen, die, waar de versierselen zijn aangegeven, aan knusse, identieke dwarsstraatjes liggen. In Tanthof-West staan prijzige eengezinshuizen uit het midden van de jaren tachtig, aan de rand van de gemeente. Een derde markante afwijking van het ‘volksbuurtbeeld’ troffen we op de Vinex-nieuwbouw in het aangrenzende Delfgauw, waar vrijwel geen versieringen hingen, met uitzondering van één brede, dure en overtuigend behangen straat (foto 7). In deze straten gelden kooprijzen van meer dan een half miljoen (anno 2001).

Foto 7 Dure nieuwbouwstraat, Vinex, Delfgauw

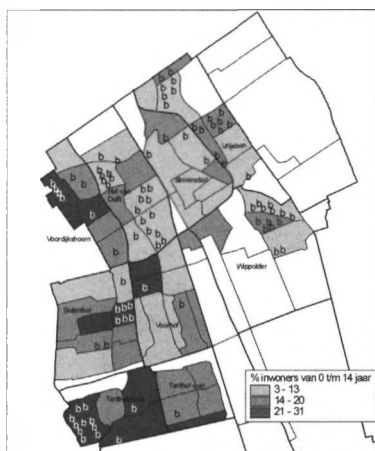
Niets wijst erop dat ze bewoond worden door oude volksbuurters die hun maatschappelijke positie verbeterd hebben, maar oude leefstijlelementen

meevoerden en daarmee hun maatschappelijke afkomst verraden (Bourdieu 1984): geen dakpannen met ‘welkom’ of andere bemoedigende spreuken aan de gevel, of juist afschrikwekkende teksten over gevaarlijke viervoeters die waken. De gevels verraden niets over de bewoners, ramen zijn bedekt met verticale of horizontale lamellen, een rolgordijn of vitrage, de tuinen onderhoudsarm gemaakt met sierbestrating en *evergreens*. Dit alles wijst in de richting van jonge gezinnen uit de (hogere) middenklasse. Het ‘financiële gat’ tussen de volksbuurten en deze straten is groot.

We keken naar de leeftijdsopbouw in de buurten, omdat in enkele gesprekken de indruk gewekt is dat oudere mensen zich minder met de voetbal-euforie zouden inlaten.

Ik kom uit de Emmastraat. Daar wonen allemaal ouden van dagen. Misschien dat er in de hele straat vijf gezinnen wonen, dan is het veel. Voor mijn rug zou ik al niet kunnen. Voor mij hoeft het allemaal niet. Iedereen zijn eigen meug (Jan).

KAART 2

In enkele buurten in onder meer de wijken Wippolder en Vrijeban, zouden we op grond van het soort bebouwing, het inkomensniveau van de bewoners en de nabijheid van andere versierde straten, meer versieringen verwachten. Het

lijkt erop dat een ruime vertegenwoordiging van ouderen (ruim een derde tot tweederde) een rol speelt bij de beperkte versieringen. Kaart 2 geeft het aandeel kinderen tot vijftien jaar in de buurten weer. Gezien de ontbrekende samenhang tussen het vlaggenpatroon en het percentage kinderen, stellen we vast dat de oranjeversiering beslist geen kinderfeestje is. Hoewel we hiervoor geen nadere aanwijzingen hebben, is het goed mogelijk dat kinderen wel een rol als aanjager van de spontaniteit vervullen in buurten waar de volwassenen conform de bespiegelingen in 'Ons soort mensen host niet' terughoudend zijn.

Zonder dat de gesprekken daartoe aanleiding gaven, zijn de versierinspanningen ten slotte nog gerelateerd aan het aandeel leden van allochtone groepen in de buurten. Er is geen verband vast te stellen. De aanwezigheid van allochtonen in de buurt vormt geen beletsel voor het versieren, maar daarmee is nog niets gezegd over de deelname van verschillende groepen aan het versieren. In heel Delft hebben we één Turkse vlag aangetroffen, in Tanthof-West waar deze groep allerminst in het oog springt. In de Rotterdamse, meer gemengde wijk Zuidwijk zagen we, vóór de uitschakeling van Turkije, slechts twee Turkse vlaggen. Hiermee is niet gezegd dat het voetbal minder leeft in de Turkse gemeenschap. Kozanoglu (1998) en Yerli (2000) wijzen op de grote betekenis die het voetbal heeft voor veel Turken. De vreugde over prestaties van het eigen team lijkt meer een uitweg te vinden op straat (autorijden met vlag uit het raam) en in koffiehuizen en cafés dan in en rond het huis.

De inventarisatie leert ons dat knusse, besloten straten meer potentie hebben dan met name hoogbouwflats, maar dat knusse straten geen voldoende voorwaarde zijn, getuige de karigheid in verschillende buurten direct ten oosten en westen van de binnenstad. Er zijn wel degelijk versierde flats. Een andere constatering is dat zich enige clustering lijkt voor te doen, alsof de ene straat de andere inspireert. Het algemene beeld dat alleen in volksbuurten interesse in uitbundig versieren zou bestaan, behoeft bijstelling. Ook in buurten met hogere inkomens doet het verschijnsel zich wel voor, zij het in mindere mate. Van de meer dan honderd versierde straten in Delft en de Vinex te Delfgauw, bestaan er ongeveer vijftien uit dure koopwoningen. Verschillende daarvan zijn nieuwe straten, waar nog een zekere pionierssfeer waart. Al deze duurdere buurten zijn kinderrijke buurten. Een ruime vertegenwoordiging van ouderen lijkt remmend op de versieractiviteiten te werken. In geen van de duurdere straten zijn *party*-tenten, dug-outs of andere tekenen van gezamenlijk televisiekijken gesignaleerd, waar dit in enkele oude volksbuurten wel het geval was.

Op zoek naar rituelen; organisatie van het versieren

Het oranje-feest is nog geen uitgekristalliseerd feest met een duidelijke structuur in de vorm van regels en procedures. De nadruk ligt op het spontane, hoewel er wel enige vaste patronen zijn te onderkennen. In de straat of de flat is een 'gangmaker' nodig, of enkele gangmakers. De gangmaker is iemand die begaan is met het voetbal en het Nederlands elftal in het bijzonder, een fan. In verschillende gevallen was bij een eerder voetbalkampioenschap dezelfde persoon trendsetter bij het versieren.

Ja ik ben zelf een voetbaldier in hart en nieren. Ik ben jeugdtrainer bij FC Den Hoorn en voetballen is mijn lust en mijn leven, vandaar een beetje de versiersels. Ik heb gewoon met de buurmannen een beetje een praatje en zo voor de gein gezegd 'wanneer beginnen we nou met versieren'. Want ik had vier jaar geleden, met de EK, dit scherm al hangen en geleidelijk aan zijn de burenspullen gaan kopen en we zijn op een zondag met zijn drietjes begonnen en geleidelijk aan zijn er meer mensen bijgekomen, de buurvrouw, en dan gaat het ineens hard en dan komen de spullen vanzelf (Henk, Bomenwijk, Delft).

Die versiering, dan gaat de familie Van der Belt daarover, hè. Die woont op nummer 79 geloof ik. Zij gaan over de versiering. Jaques van der Belt, ik ken hem hoor, en zijn familie, ik woon al tien jaren in deze straat hier. Ik heb dit nou de tweede keer meegemaakt. Vorige keer was het diezelfde familie die begon. Er zijn meer mensen die helpen (Geoffrey, Wippolder, Delft).

De rol van gangmaker vereist dat de persoon geen buitenstaander is in de straat of buurt. Het gemeenschappelijke effect wordt immers pas bereikt als burensmeedoen in het geheel. Dit vereist communicatieve vaardigheden. De gangmaker moet omwonenden enthousiasmeren en niet zichzelf tot de risee van de straat maken. Daarbij helpt het om het gangmakersteam te verbreden met 'aanhakers'. Bij de aanhakers kunnen ook mensen zijn die niet zoveel op hebben met het voetbal, zonder er direct wars van te zijn. Voor hen staat de gezelligheid voorop. Van Tillo maakt onderscheid tussen de 'echte voetballiefhebber' en de 'meeloper': 'Je hebt sportliefhebbers en mensen die in het feest zijn geïnteresseerd' (Scholten 1998). Deze initiatiefnemers benaderen omwonenden met de vraag of ze meedoen.

Wij zijn begonnen met versieren. Dat hebben we met z'n drieën gedaan, drie buurmannen. Wij zijn vaak met elkaar. Toen is het gegroeid. We begonnen

ergens en toen is het steeds verder gegaan. We vroegen aan de mensen of ze wilden of we bij hen ook zouden versieren. Iedereen wilde dat en ze betaalden mee. We moesten het wel eerst vragen. We maken een haak in de muur. Dat kun je niet zomaar doen. Iedereen heeft meegedaan en ook meebetaald. Alleen één iemand niet, maar dat is een excentriekeling. Ik heb ruzie met hem. Ik heb niet gevraagd of hij mee wilde doen. Dat vond ik niet netjes (Gerrit, Vreewijk, Rotterdam).

Enthousiasme voor het voetbal is geen voldoende voorwaarde. Het durven en kunnen aanspreken van omwonenden is doorslaggevend.

Ja, ik heb het samen met de benedenbuurvrouw versierd. We vinden het allebei leuk. Vorige keer heb ik ook versierd, mijn raam en de gordijnen. Zie je, ik heb zelfs voetbalgordijnen. Ik ben er helemaal klaar voor. We zijn eigenlijk te laat begonnen. We hebben het daar wel over gehad. Als we nou eerder begonnen waren, met dit stuk van de straat, dan hadden we slingers helemaal naar de overkant kunnen maken. Van de bovenkant van die regenpijpen naar de galerij. Maar het is wel een gedoe, iedereen te vragen. Misschien de durf ook, je weet niet of de mensen het wel leuk vinden (Marja, Tanthof-West, Delft)

Het aanspreken van omwonenden vereist ook lef omdat geïnvesteerd moet worden in de versiermaterialen, waarbij de kosten voor vlaggen en toebehoren al snel in de orde van grootte van 25 gulden of meer belopen.

Ik ben dus begonnen, met mijn jongste zoon. We hadden van vorige jaren nog spullen liggen en toen hebben we er wat bijgekocht. We hebben ook vlaggen gekocht, 25 gulden per stuk met alles erbij. Wij zijn begonnen met wat op te hangen en er waren wel meer die dat leuk vonden. Toen heb ik gezegd: 'hier heb je wat, een vlag,' maar dan moet je wel wat bijdragen, want dat kan ik natuurlijk niet allemaal alleen opbrengen (Truus, Billitonstraat, Vrijeban-Noord, Delft).

In het Rode Dorp in de wijk Buitenhof, waar diverse lage galerijflats op identieke wijze versierd waren, bleek een wijkbeheerder van de beherende woningcorporatie de grote gangmaker te zijn geweest. 'De actie, die plaatsvindt onder de bezielende leiding van Vestia wijkbeheerder Co Lint, is vooral gericht op meer saamhorigheid in de wijk, met als belangrijkste subdoel: het Nederlandse elftal ondersteunen. In het Rode Dorp wonen veel allochtonen. Twee jaar geleden, tijdens de wk, is al gebleken dat zij helemaal meegaan in de

oranjegekte' (*Aedes-Magazine* 2000: 9). Net als in Rotterdam en Arnhem, waar de gemeente zich met het buurtfeest inliet, is hier sprake van een inmenging van professionals in het spontane straatfeest, met als doel om de sociale cohesie in de buurt te verstevigen. Dit gebeurt door mensen te betrekken bij de straat en door de straat identiteit te verschaffen, als bij een tuinkeuring of bloembakkenwedstrijd.

De spontane versierfeesten op initiatief van bewoners, kenmerken zich soms door rituelen die verder gaan dan het versieren *an sich*. Daarbij hoort het gezamenlijk televisie kijken, op straat, en het actief volgen van de verrichtingen van het Nederlands elftal. Bevorderlijk voor sociale contacten zijn ook de voetbaltoto's, doordat mensen elkaar aanspreken op het al dan niet uitkomen van hun voorspellingen. De straat wordt uitgerust met een provisorisch scorebord waarop uitslagen worden bijgehouden en op de avonden waarop wedstrijden gespeeld worden, wordt een televisietoestel buiten gezet, eventueel tegen regen beschermd door middel van een partytent of opblaasbare dug-out (foto 8).

Foto 8 'Oranjestraat' met partytent en scorebord, tuindorp Vreewijk

De andere donderdag, als Nederland speelt, dan zetten we de partytent buiten en de tv. Daaroverheen gaat de dug-out en dan gaan we met zijn allen kijken, daar bij het zwembad. (Truus, Billitonstraat, Delft).

Daar kan al dat bier dan in van al die zuipschuiten hier (buurman Bram, Billitonstraat, Delft).

Truus: Ja, we gebruiken het ook wel om bier in te koelen.

Als er voetbal is komt iedereen naar buiten, naar de tent. Ze nemen een eigen stoel en drinken mee. We organiseren het niet, iedereen komt gewoon (Gerrit, Vreewijk, Rotterdam).

Ik kijk altijd binnen, maar als Nederland speelt hebben ze tv buiten, er staat een tentje buiten. Maar ik kom nooit buiten zitten, ik blijf altijd binnen zitten. Ik zit gezellig binnen, toch. Die eerste wedstrijd hadden ze een waterbad gezet voor de kinderen om te spelen, maar de laatste twee wedstrijden hebben ze voor de deur daar een tent gemaakt. De hele buurt zit daar, de omgeving, de burens, maar ik zit altijd binnen (Geoffrey, Wippolder, Delft).

Zoals het verslag van de gebeurtenissen door Geoffrey al aangeeft, is dit gezamenlijke kijken voor een aantal buurtbewoners een stap te ver. In de beleving zit 'de hele buurt' voor dezelfde buis, in werkelijkheid is het een beperkt netwerk van gelijkgestemden: ondubbelzinnig loyaal aan het Nederlandse elftal en niet afkerig van een pintje. Hier ligt vermoedelijk het onderscheid tussen de 'echte volksbuurten' waar een dergelijk netwerk bestaat en de andere versierde buurten: tussen daar waar enige cohesie is versus daar waar iets dergelijks gezocht wordt.

Het ritueel is nog niet zodanig ontwikkeld dat vaststaat wat de begin- en vooral de eindtijd is van het versieren. Als begintijd lijkt het begin van het voetbaltoernooi gekozen te worden; dan moet het versieren gereed zijn. Alleen al gezien de inspanningen van het versieren ligt het voor de hand de versierselen enige tijd te handhaven. Daags na de uitschakeling van het Nederlandse team in de halve finale, is in Delft nog eens geïnventariseerd of de versieringen, nog voor het spelen van de finale tussen Italië en Frankrijk, waren weggehaald. Dit bleek slechts in een paar straten het geval, vermoedelijk uit teleurstelling, maar ook toevallige, pragmatische redenen kunnen een rol spelen. Muurschilderingen en een enkele verdwaalde slinger blijven tot lang na het toernooi herinneren aan de feestelijkheden.

Ik denk dat het nog wel blijft hangen, maar 1 juli moet het eraf zijn want ik ga de dag daarna lekker op vakantie en ik wil toch nog wel meehelpen om het eraf te halen (Henk, Bomenwijk, Delft).

De 'afsluiting' van een versierfeest zal lastiger worden als het bejubelde team in een vroeg stadium wordt uitgeschakeld. Misschien zal dit een verdere ritualisering van het verschijnsel in de weg staan en wordt het een zaak van voorzichtig beginnen en de versierselen laten aanzwellen naarmate de successen zich

opstapelen. Wordt eenmaal een kwartfinale of halve finale bereikt, dan is het minder potsierlijk om de versierselen tot het bittere eind van het kampioenschap te laten hangen.

Ambitieuze professionals kunnen in overweging nemen om het feest, met name in multi-culturele buurten waarin talloze nationaliteiten vertegenwoordigd zijn, te verbreden tot een voetbalfeest waarin de deelname van verschillende in Nederland aanwezige nationaliteiten aan het toernooi wordt gevierd, ongeacht ieders prestaties. Het 'feest' dat gevierd wordt, is dan het Europese of, beter nog, wereldkampioenschap in een populaire volkssport. Mogelijk wordt het toernooi door een aantal mensen al zo beleefd, getuige een columnfragment van Nilgün Yerli over het wk 1998: 'Er woont uit elk land wel iemand. Nigerianen, Argentijnen, Joegoslaven, Marokkanen en noem maar op. Bij een overwinning hoor je ze luid en duidelijk op straat feestvieren. Bij verlies zijn ze stil. Toen het niet meer mogelijk was om voor hun eigen land te juichen, werd iedereen teruggeworpen op de Nederlandse overwinning, wat het enorme voordeel is van een multicultureel land, je kan altijd met iedereen meefeesten. Maar nu ook Nederland eruit ligt, is alles voorbij' (Yerli 2000: 94).

Solidaire meelopers, gedogers en tegenstanders

Bij de vraag naar het samenbindende effect van de oranjefestiviteiten zijn degenen die niet mee wensen te doen van belang. Anders dan bij veel groepsgebonden activiteiten, via geloofs- of verenigingsleven, worden in de straat immers bewoners vrij indringend geconfronteerd met de liefhebberij van anderen. De hele straat krijgt, misschien tegen wil en dank, een 'oranje' identiteit. Naast de gangmakers en aanhakers die het geheel aanzwengelen, zijn er mensen in de straat die wel bereid zijn om mee te doen, soms na enig aandringen, ook als ze niet van voetballen houden. Het zijn 'solidairen', of 'meelopers'.

Er zijn erbij die niet van voetballen houden maar die vinden het wel ontzettend leuk dat er versierd is en nu Nederland dus bijna de finale heeft gehaald, we moeten nog even afwachten, beginnen die mensen toch ook wel een beetje plezier erin te krijgen (Henk, Bomenwijk, Delft).

Niet iedereen houdt van voetbal, maar de meeste mensen hebben er geen bezwaar tegen. Sommigen vinden het hartstikke leuk en hangen dan ook wat op (Greet, Zuidwijk, Rotterdam).

Eigenlijk hou ik helemaal niet van voetbal. Maar de burens kwamen vragen of we geen vlag wilden kopen om op te hangen en zo, nou, en dan wil je natuurlijk wel een beetje solidair zijn met je burens. Ik ga vanavond niet naar de wedstrijd kijken, ik hoor iedereen wel juichen. De meeste mensen doen daar wel aan mee, alleen sommigen liever niet (Bram, Billitonstraat, Delft).

Een enkeling is bevreesd dat er regels worden overtreden of voert een dergelijke vrees aan omdat hij liever niet meedoet. In Vreewijk was in de meest versierde straat (de 'Oranjestraat'), een brede straat met groenstrook in het midden (foto 8), een overspanning met vlaggen-slingers van vele meters nodig. Die slingers dienden strak gespannen te worden omdat de vuilniswagen anders niet meer door de straat zou kunnen rijden. Om de versieringen te kunnen dragen werden ferme haken in de raamkozijnen gedraaid. Eén bewoner had daar bezwaar tegen, wat tot ruzie leidde.

Niet iedereen wil meedoen, maar dat hoeft ook niet. Er was een vrouw die wilde niet zo'n rood-wit-blauwe-vlag. Die was bang dat het niet mocht. Dus voor de zekerheid toch maar even de politie gebeld om te vragen of het mag blijven hangen maar het was geen probleem. Dus toen heeft ze toch een vlag opgehangen (Truus, Billitonstraat, Delft).

Het 'solidair zijn' kan vrij traploos via gedogen, overgaan tot tegenstand. Dat laatste houdt in dat men bezwaar heeft tegen versierselen aan de woning.

Ik ben niet zo van het oranjegevoel. Als ze zouden komen vragen zou ik het wel goed vinden, maar van mij hoeft het niet, liever niet (Ton, Vreewijk, Rotterdam).

Ik doe er niet aan mee. Ik zie het nut er niet van in. Ik kijk wel af en toe voetbal, maar het moet wel sport blijven, geen vechten. Het wordt steeds harder. En wat ik me ook afvraag, met koninginnedag en bevrijdingsdag zie je niks. Alleen ik en mijn buurvrouw daar hebben een vlag uit. Ik heb de oorlog meegemaakt, hier zelfs. Dus dat vind ik raar, dat verder niemand de vlag uithangt. In dit stuk wonen wat oudere mensen. Naast me woont iemand die niet meer kan lopen. Daarnaast woont een oude vrouw en daarnaast twee asielzoekers, of dat zijn het dan geweest. Dus die willen het ook niet, dus we hebben het er niet over gehad. Wat andere mensen doen maakt me niet uit, ze doen maar. Al zou de hele straat oranje zijn, ik zou er nog niet aan mee doen.

Ik heb erover nagedacht, als ze me zouden vragen of ze iets aan mijn lantaarnpaal mochten ophangen, dan zou ik 'nee' zeggen. Het staat in mijn tuin dus het is van mij en ik heb er geen zin in. We hebben het er niet over gehad, ze zijn het niet komen vragen (Ida, Vreewijk, Rotterdam).

Nog fellere tegenstanders zijn mensen die ook in de straat geen oranje wensen te zien, ook als hun eigen woning buiten schot blijft. De motieven hebben te maken met het zich niet willen identificeren met de voetbalgekte, weezin tegen de commerciële en agressieve wending die de voetbalsport genomen heeft, afkeer van de chauvinistische sfeer rond het voetballen, afkeer van de plaats die voetbal krijgt toegemeten in verhouding tot andere evenementen zoals koninnedag of bevrijdingsdag, of meer in het algemeen de afkeer van uitbundigheid. Het laatste troffen we, conform het stereotype beeld van 'Ons soort mensen host niet' in een 'betere buurt' aan in Tanthof-West.

Ik vind het een verschrikking, dat mag u gerust van me weten. Ik ben blij voor de mensen die van voetballen houden dat het allemaal goed gaat met het voetbal en dat Nederland nu in de halve finale geloof ik zelfs zit, maar ik word met het oranje spul compleet iets opgedrongen waar ik helemaal niet van hou. Mijn straat wordt letterlijk ontsierd met die misselijke oranje dingen. Ik heb er een gruwelijke hekel aan. Dat mag u gerust weten. Ze kennen elkaar en daarom hangen ze ook over en weer naar elkaar toe die vlaggetjes, maar het wordt mij niet gevraagd of ik het goed vind dat dat in de straat hangt.

Als ze het gevraagd hadden dan had ik het wel goed gevonden. Iedereen heeft het recht op zijn eigen gekte, alleen ik vind het wat opdringerig. Ik vind het eigenlijk zwaar overdreven. Iedereen moet maar zien en horen dat ze allemaal zo voetbalgek zijn. Ik vind het onzin (Arnoud, Tanthof-West, Delft).

Notoire tegenstand van straatbewoners kan er, afhankelijk van de verhouding waarin de diverse stemmingen voorkomen, toe leiden dat het initiatief niet van de grond komt. Ook kan hier en daar een pand onversierd blijven, zonder dat het opvalt. Conflicten kunnen ontstaan waar de verwachtingen over solidair zijn verschillen, zoals zich in de Delftse Wippolder voordeed. 'Twee bewoners van het Nassauplein kregen ruzie met een medebewoner van het plein. Oorzaak hiervan waren de oranje vlaggetjes die in de straat zouden worden opgehangen. De man, die door de politie werd aangehouden, zou voor de straatversiering zorgen. De beide slachtoffers wilden daar echter niet aan meedoen, waarop de man in woede ontstak' (*Delftse Post*, 2000).

De vraag is nu of de verschillende gradaties van enthousiasme voor het voetbalfeest, los van evidente conflicten, tot scheidslijnen binnen straat of

buurt leiden, die de euforie van de gemeenschappelijkheid zouden kunnen overstijgen. De gemeenschappelijkheid die met het versieren wordt opgezocht, lijkt niet per se verbonden met betekenisvolle netwerken van mensen. Zo troffen we in Vreewijk te Rotterdam vrienden, waarvan de één als gangmaker in de straat optrad en de ander eigenlijk gedogend tegenstander was. Dit was geen enkel beletsel voor de vriendschap. In een straat die maar voor de helft versierd was, handhaafde de verklaarde tegenstandster van de versieringen gewoon de contacten met mensen in het andere deel van de straat.

Ik ken ook iedereen in het oranje deel van de straat. Een tante van mijn schoondochter woont daar. Het geeft geen conflict. Ik benoem het niet. Het zou niet in me opkomen. Iedereen moet doen wat 'ie zelf wil (Ida, Vreewijk, Rotterdam).

In verschillende buurten was wel enig gemeenschappelijk leven buiten de voetbalversieringen te bespeuren, zoals het plaatsen van een gemeenschappelijk opblaaswembad voor kinderen in de straat (foto 6) of, zoals bij Zuidwijkse portiekflats, op het binnenterrein. Dit zijn ook de buurten waar een (beperkt) netwerk van straatbewoners gezamenlijk voetbalwedstrijden bekijkt in de buitenlucht. Een andere gemeenschappelijke activiteit is bijvoorbeeld een straatbarbecue.

We doen wel meer samen. We barbecueën ook wel samen. Niet iedereen doet mee. Alleen de mensen die een beetje positief in het leven staan. Die willen dat wel (Bram, Billitonstraat, Delft).

In de Oranjestraat in Vreewijk heeft de oranjeversiering geïnspireerd tot andere versieractiviteiten.

Met de kerst willen we ook weer iets gaan doen. Die haken die we aan de huizen vast hebben gemaakt om de slingers aan te bevestigen zitten er toch (Gerrit, Vreewijk, Rotterdam).

Betekenisvolle netwerken in de straat of buurt zijn geen vereiste voor de oranjeversieringen, zolang er een plaatselijke gangmaker en voldoende 'solidair' zijn. Diverse auteurs hebben, in navolging van Van Doorn (1955) het belang van de buurt als integratiekader sterk gerelativeerd (Blokland-Potters 1997; Flap 1999; Völker 1999). Buurtcontacten maken een uiterst bescheiden deel uit van sociale netwerken van mensen en ze zijn in toenemende mate

facultatief geworden. Blokland-Potters wees er in haar studie over de Rotterdamse wijk Hillesluis op dat bewoners nooit nauwe banden met hun buren ambiëerden ('Goede buren houden zich op d'r eigen' was het motto), maar ze waren vroeger, vóór de vernieuwingen in communicatie- en vervoerstechnologie (telefoon, radio, televisie, internet, bromfiet, auto), de brede toepassing daarvan door naoorlogse welvaartsstijging en de daaraan gepaard gaande professionalisering van hulpbetoon, sterker op naaste buren aangewezen (1997: 327).

Tegenwoordig zijn buren niet meer van elkaar afhankelijk en dat kan als een verrijking gezien worden. Anderzijds betekende die 'publieke familiariteit en interdependenties' wel dat mensen hun buurtgenoten oppervlakkig kenden, zodat ze elkaar makkelijker konden aanspreken op zaken zoals burenoverlast. Initiatieven in het kader van sociale vernieuwing zijn daarom dienstig, volgens Blokland-Potters: 'Het beleid heeft vooral een functie in het stimuleren van vreedzame coëxistentie.' Daarnaast lijken oppervlakkige, vrijblijvende contacten te kunnen bijdragen aan een gepercipieerde geborgenheid en gezelligheid in de buurt, ook als de contacten weinig frequent en nog minder diepgaand zijn" (Horst e.a. 2001). Feesten kunnen hierin, zoals Boissevain (1991) aangaf, een rol spelen.

Verschillende beschreven en niet beschreven voorbeelden laten zien dat ook straat- en flatbewoners van niet-Nederlandse of overzeese origine meedoen in de versiergekte, mits ze de ruimte krijgen om naast of in plaats van het Nederlandse voetbalteam, ook hun 'eigen' team een warm hart toe te dragen. De mate waarin dit het geval is, is hier niet onderzocht. Ze hangt vermoedelijk samen met de getalsmatige verhouding van groepen in de buurt en met de tolerantie van de oude garde.

Daar wonen ook wat, ja, allochtone gezinnen en dan zie je wel een Turkse vlag hangen en zo en dat was best wel leuk, want ja, Turkije zat dan in een andere poule maar toch was ik ook daar een beetje voor. Het is jammer dat ze het niet

11 Blokland Potters paste de gedachte van de *imagined community* van Anderson (1983) toe op de buurt. Werkelijke sociale netwerken sporen niet altijd met de perceptie van de betrokkenen. Zo zei in het onderzoek van Horst e.a. een respondent 'iedereen in de wijk' (Vreewijk) te kennen. Die uitspraak ging samen met een zeer bescheiden aantal bekenden in de wijk; waar zich in andere situaties ook wel het omgekeerde voordeed. Voor het welbevinden zijn de verbeelde contacten wellicht belangrijker dan de werkelijke contacten.

gered hebben. Ik dacht dat die vlaggen nu weg waren. Ik weet dat toen ze de eerste ronde doorkwamen was het best wel feest een beetje in de wijk, met de allochtonen en terecht natuurlijk, ja want voor het eerst in de geschiedenis dat ze de kwartfinale hadden gehaald en iedereen had een beetje gehoopt dat ze door zouden gaan, maar ja, de tegenstand was van Portugal een beetje te zwaar (Henk, Bomenwijk, Delft).

Ik zie daar een Turkse vlag hangen, gewoon Nederlanders en Turken die het goed vinden dat die vlag midden op hun huis hangt, nou dat geeft dan iets van verbroedering, dat geeft me dan nog wel een warm gevoel hoor, een Nederlandse vlag en een Turkse vlag naast elkaar (Arnoud, Tanthof-West, Delft).

Wij zijn hier begonnen met versieren. De burens hebben het ook versierd. Wij hebben ze de spullen geleend. Als er veel hangt, zoals twee straten verder, dat vinden we echt gezellig. We kennen iedereen in de straat, maar we gaan niet gezamenlijk versieren. Zo zijn ze niet. Ik vind dat jammer (Joyce, Surinaamse, Vreewijk, Rotterdam).

Cohesie in de Oranjestraat?

In deze bijdrage hebben we de vraag gesteld wat het samen versieren van straten en buurten betekent voor de bewoners, of het een uiting is van sociale cohesie of deze bevordert. Daartoe is eerst nagegaan waar versierd wordt en waar niet. Verondersteld is dat het versieren vooral een liefhebberij van de volksklasse is, die zich uitbundiger zou uiten dan mensen uit hogere inkomensgroepen. Ook zouden mensen in de 'volkswijken' meer verbondenheid zoeken, waar in rijkere wijken juist afstand wordt gezocht (*HP/De Tijd*, 2000). Van de bouwvorm wordt een stimulerende of remmende werking verwacht, waarbij oude volksbuurten als voordeel hebben dat het aantal woonlagen en de afstand tussen woningen beperkt zijn. Hierdoor ziet het er sneller 'gezellig' uit.

De inventarisatie van versierde straten tijdens het EK 2000 in Delft en Delfgauw laat zien dat dit beeld tot op zekere hoogte opgaat. In de oude volksbuurten zijn meer straten versierd dan in recentere buurten. Toch doet het verschijnsel zich ook voor in nieuwe buurten waar bewoners beduidend hogere inkomens hebben. Wel heeft het versieren daar een wat andere lading. In geen van de duurder straten is iets gebleken van gezamenlijke activiteiten buiten het versieren, zoals samen televisie kijken. Dit is een ritueel dat in verschillende oude volksbuurten wel werd aangetroffen. In de duurder buurten waar

versierd wordt, kan een rol spelen dat het kinderrijke buurten zijn en dat de kinderen eventuele remmingen bij de volwassenen helpen doorbreken. Ook kan de recente oplevering van een aantal van de straten maken dat een zekere pionierssfeer de contacten vergemakkelijkt.

Kinderrijk zijn ook de 'nieuwe', naoorlogse volksbuurten met woningen in flats, waarvan Delft er veel telt. In deze buurten is, meer dan in de oude volksbuurten, sprake van een culturele mix. Hoewel de hoogbouw in deze buurten een knusse versiering zeer bemoeilijkt, is men er hier en daar meesterlijk in geslaagd de flats 'op de kaart' te zetten. Dit geldt vooral de flats in het Rode (Oranje) Dorp, waar een wijkbeheerder het voortouw tot versieren nam.

Het versieren is, ondanks de grote bemoeienis van de commercie, sterk verschillend tussen straten en buurten. Dat geldt voor de uiterlijke vormgeving: horizontaal, verticaal of diagonaal gespannen slingers of combinaties; opvallend door enkele geraffineerde strakke lijnen of juist door vrolijke, rommelige overdaad. Zo krijgen alle versierde straten een oranje maar toch eigen gezicht. Ze hebben behalve een verschillend oranje uiterlijk ook een verschillende sfeer: fanatiek of meer relativerend ten aanzien van het voetbalspel en het Nederlandse team.

In de beschouwingen over (buurt-)feesten in het algemeen en de oranje-gekte in het bijzonder, is gewezen op de behoefte aan 'een nieuw wij-gevoel'. Voetbal verschaft velen¹² een aanleiding om vrijblijvende toenadering tot omwonenden te zoeken of in stand te houden, de sleur te doorbreken en de eigen straat even aan de vergetelheid te ontrukken. Die toenadering kan voortkomen uit netwerken, zoals ze in oude volksbuurten volgens de definitie van Simonse (1982) nog bestaan. De voetbalgekte is dan een uiting van sociale cohesie in de zin van de aanwezigheid van een sociaal netwerk.

De gekte strekt tot voorbij het territorium van de oude volksbuurten, en verspreidt zich ook onder mensen die weinig affiniteit met voetbal hebben. Ze lijkt dan ook een uitdrukking van het zoeken naar nieuwe, meer vrijblijvende sociale contacten in de buurt, als tegenhanger van individualisering, maar ter vervanging van oude, meer knellende banden via familie, kerk of vereniging. Het meest treffend wordt deze behoefte verwoord door Ton, te Vreewijk: 'Met voetbal kan het wel, normaal kijk je de burens niet an.'

12 Voetbal heeft, vanwege de oorlogszuchtige sfeer en de geldelijke decadentie waarmee het omgeven is, weinig verheffende symbolische waarde om de gezochte oppervlakkige toenadering tussen bewoners aan op te hangen. Dit maakt sommigen juist voetbal-avers.

De cohesie krijgt niet alleen gestalte via gemeenschappelijke (versier-)activiteiten die contacten uitlokken. Die activiteiten zijn immers veel beperkter dan bij traditionele buurtfeesten. Een oranje uitgedoste straat of flat geeft identiteit, ook aan bewoners die daar nauwelijks iets voor doen behalve 'gedogen' of 'een beetje solidair' zijn. In hun straat gebeurt wat, het kost weinig en het duurt maar *liefst* een maand.

Literatuur

- Anderson, Benedict (1983) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London/New York: Verso.
- Blokland Potters, Talja (1997) *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*, Amsterdam: AME.
- Boissevain, Jeremy (red.) (1991) *Feestelijke vernieuwing in Nederland?* Cahier van het P.J. Meertensinstituut nr. 3, Amsterdam.
- Boissevain, Jeremy (1983) *Inleiding: Identiteit in feestelijkheid. Feest en ritueel in Europa*, pp. 9-14, Amsterdam: vU Boekhandel/Uitgeverij.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, vertaling door Richard Nice van origineel uit 1979: *La Distinction. Critique Sociale du Jujement*, Cambridge: Harvard University Press.
- Dam, Frank van (2000) 'De derby der lage landen', *Rooilijn*, 6: 265-271.
- Deben, Léon & Kees Schuyt (2000) *Sociale cohesie in Almere, sociale samenhang in een jonge stad*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en antropologie.
- Dibbits, Hester & Theo Meder (1999) 'Kasbah in de Kanaalstraat, beeldvorming in en rond een multi-etnische stadswijk: een verkenning', *Volkkundig Bulletin*, januari: 39-70.
- Dodds, K. (2000) *Geopolitics in a Changing World*, Prentice Hall: Harlow.
- Doorn, J.A.A. van (1955) *Wijk en stad reële integratiekaders?* Pre-adviezen voor het congres over sociale samenhangen in nieuwe stadswijken, Amsterdam.
- Flap, Henk (1999) 'Buurt of gemeenschap; "meeting" of "mating"?', in Beate Völker & René Verhoeff (red.), *Buren en Buurten*, pp. 35-42, Amsterdam: siswo.
- Hargreaves, J. (1986) *Sport, Power and Culture*, Cambridge: Polity Press.
- Hare, Geoff & Hugh Dauncy (1998) 'The coming of age: the world cup of France '98', in Gary Armstrong & Richard Giulianotti (eds.), *Football Cultures and Identities*, pp. 41-51, London: Macmillan Press.
- Horst, Hilje van der, Jeanet Kullberg & Léon Deben (2001) (te verschijnen) *Wording en ontwikkeling van het sociale woonklimaat* (voorlopige titel).
- Jansen, Gerrit H. (1978) *De straat. Een portret*, Muiderberg: Dick Coutinho.

- Kozanoglu, Can (1998) 'Beyond Edirne: football and the national identity crisis in Turkey', in Gary Armstrong & Richard Giulianotti (eds.), *Football Cultures and Identities*, pp. 117-125, London: Macmillan Press.
- Manning, Frank E. (1983) 'Cosmos and chaos: celebration in the modern world', in Frank Manning (ed.), *The Celebration of Society. Perspectives on Contemporary Cultural Performance*, pp. 3-30, Ohio: Bowling Green University Popular Press.
- nwo (2000), *Programma Sociale Cohesie*.
- Russell, David (1998) 'Associating with football: social identity in England 1863-1998', Gary Armstrong & Richard Giulianotti (eds.), *Football Cultures and Identities*, pp. 15-28, London: Macmillan Press.
- Simonse, Joop (1982) *De rafelrand blijft. Sociologie van kansarme buurten*, Alphen aan den Rijn/Brussel: Samson.
- Tak, Herman (1997) 'Antilliaans carnaval: moderniteit en ritueel', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24 (1): 72-100.
- Turner, Victor (1969) *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*, Ithica/New York: Cornell University Press.
- Turner, Victor (1974) *Dramas, Fields, and Metaphors. Symbolic Action in Human Society*, Ithica/London: Cornell University Press.
- Turner, Victor (1983) 'The spirit of celebration', in Frank E. Manning (ed.), *The Celebration of Society. Perspectives on Contemporary Cultural Performance*, pp. 187-191, Ohio: Bowling Green University Popular Press.
- Turner, V. & E. Turner (1978) *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, Oxford: Basil Blackwell.
- Völker, Beate (1999) '15 miljoen buren: de rol van buren in persoonlijke netwerken in Nederland', in Beate Völker & René Verhoeff (red.), pp. 43-68, *Buren en Buurten*, Amsterdam: siswo.
- Yerli, Nilgün (2000) *Turkse Troel. De columns en brieven van haar lezers*, Amsterdam/Antwerpen: De Arbeiderspers.
- Young, T.R. (1986) 'The sociology of sport: structural marxist and cultural marxist approaches', *Sociological Perspectives*, 29: 3-28.
- Znaniecki, F. (1936) *The Method of Sociology*, New York: Farrar and Rinehart.

Kranten en bladen

- Aedes Magazine*, 'Rode Dorp oranje', 2000, 9: 2.
- Beens, Huub, 'Oranjegekke slaat weer toe', *De Stem*, 29 mei 1998.
- Beesems, Willem & Gerard van Putten, 'Goedbedoelde rotzooi overspoelt de markt: van koeiemuts tot oranjecondooms', *Noordhollands Dagblad*, 6 juni 2000.
- Berg, Erik van den & Jaap Stam, 'Oranjeroes: ontsnappen is (bijna) niet mogelijk', *de Volkskrant*, 10 juni 2000.

- Boot, 'Ons soort mensen host niet', *HP/De Tijd*, 23 juni 2000: 12-14; *Delftse Post*, 9 juni 2000
- De Volkskrant*, 'Lekker BalBQ-en in de Oranje dug-out', 22 mei 2000.
- Dunk, Thomas H. von der, 'Oranjegevoel heeft infantiele trekken', *NRC Handelsblad*, 22 april 2000.
- Echo*, 'Hoofdstad lijkt één groot voetbalstadion', 5 juni 2000.
- Heijmans, Toine & Annemieke Kranenberg, 'Hollandse huismus eindelijk uitbundig', *de Volkskrant*, 29 juni 2000.
- Inen, Jérôme, 'Tegen de Oranjeziekte bestaat geen medicijn', *de Volkskrant*, 8 juni 1996.
- Kruijt, Michiel & Ellen de Visser, 'Op zijn oranjest doen we het beter dan de rest', *de Volkskrant*, 13 juni 1998.
- NRC Handelsblad*, 'Oranje-manie moet bij de liefhebber nog beginnen', 20 mei 2000.
- Scholten, Wilfred, 'Oranjegekke is het campinggevoel', *Noordhollands Dagblad*, 9 juli 1998.
- Wagendorp, Bert, 'Oranjekoorts heerst enkel in reclame', *de Volkskrant*, 24 mei 2000.
- Zwaga, Joost, 'Arnhem haalt EK de wijk in', *VNG-Magazine*, 19 mei 2000.